

Ζ.Ι.2. Αναγέννηση και Ανθρωπισμός

Όροι – κλειδιά

Αναγέννηση – Ανθρωπισμός – ανθρωπιστές – οικουμενικός άνθρωπος – έλληνες λόγιοι – τυπογραφία – γράμματα – επιστήμη – τέχνη

■ Τι είναι η Αναγέννηση

- Η **Αναγέννηση** είναι ένα καλλιτεχνικό και πνευματικό κίνημα που εκδηλώνεται στην Ευρώπη την ίδια εποχή με τις Ανακαλύψεις (15ο και 16ο αι.).
- Βασικά **χαρακτηριστικά** της Αναγέννησης:
 - Η **απαλλαγή** από τη μονομέρεια της θρησκευτικής σκέψης του Μεσαίωνα.
 - Η **αναβίωση** των αξιών της **κλασικής αρχαιότητας**.

■ Μια νέα εικόνα του κόσμου

- Ο άνθρωπος της Αναγέννησης:
 - **Αφήνει πίσω του:**
 - ❖ Τη φροντίδα για τη σωτηρία της ψυχής.
 - ❖ Την αποχή από τις χαρές της ζωής.
 - ❖ Την ιδέα της ματαιότητας (ότι όλα είναι μάταια, ότι δεν αξίζει τον κόπο να κάνει κάτι ο άνθρωπος).
 - **Στηρίζεται:**
 - ❖ Στην κριτική σκέψη.
 - ❖ Στην εξέλιξη.
 - ❖ Στις επιστήμες.
 - ❖ Στην ιδέα της προόδου.
- Ο άνθρωπος της Αναγέννησης:
 - **Γίνεται** ο ίδιος το **επίκεντρο** του ενδιαφέροντος των λογίων, των σοφών και των καλλιτεχνών.
 - **Δίνει σημασία** στο ανθρώπινο σώμα, στην επίγεια ζωή, στην ομορφιά.
 - **Διαμορφώνει**, γενικά, μια **νέα αντίληψη για τη ζωή**.
- **Κοιτίδα** (εκεί από όπου ξεκίνησε) της Αναγέννησης είναι οι **ισχυρές οικονομικά πόλεις της Ιταλίας**, η Φλωρεντία, η Ρώμη, η Βενετία, το Μιλάνο.
- Στις πόλεις αυτές οι πνευματικές και καλλιτεχνικές δραστηριότητες ενισχύονται από πλούσιους αστούς (**μαικήνες**).

■ Ο Ανθρωπισμός

- Η **στροφή προς την αρχαιότητα**
- Ανθρωπισμός ονομάστηκε η **στροφή** του ανθρώπου της Αναγέννησης προς τη μελέτη των **αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων συγγραφέων** και τη βαθύτερη **γνώση της αρχαιότητας**.
- Από τον ελληνορωμαϊκό πολιτισμό ο άνθρωπος της Αναγέννησης άντλησε τον αναγκαίο εξοπλισμό για να εκφράσει τις νέες αξίες.

- **Ο ανθρωπισμός και η Ευρώπη των Διανοουμένων**
- Οι **ανθρωπιστές** (άνθρωποι των γραμμάτων), αυτοί που ακολουθούσαν και διέδιδαν τις ιδέες του Ανθρωπισμού:
 - Δημιούργησαν ένα **δίκτυο σχέσεων και πολιτισμού** σε όλη την Ευρώπη, που ονομάστηκε **Πολιτεία των Γραμμάτων**.
 - Είχαν **βαθύ θρησκευτικό** συναίσθημα.
 - Ασκούσαν **κριτική** στις μεσαιωνικές αντιλήψεις.
 - Αγωνίζονταν για μια **καλύτερη** κοινωνία.
 - Έγραφαν, κυρίως, στη **λατινική** που ήταν η γλώσσα και της Εκκλησίας.
 - Υπερασπίζονταν, ωστόσο, και τις **εθνικές γλώσσες**, στις οποίες έγραφαν, με την πάροδο του χρόνου όλο και περισσότερα έργα τους.
- **Σημαντικοί ανθρωπιστές:**
 - Ο **Έρασμος** (1467-1536), κορυφαίος ελληνοεραστής:
 - ❖ Σατιρίζει τις καταχρήσεις της Εκκλησίας στο έργο του *Μωρίας Εγκώμιον* (1509).
 - ❖ Μάχεται για μια ειρηνική Ευρώπη.
 - ❖ Αποδίδει εξαιρετική σημασία στην παιδεία.
 - Ο **Φρανσουά Ραμπελαί** (1483-1553) εκφράζει τις ίδιες περίπου ιδέες. Σημαντικό έργο του: *Γαργαντούας και Πανταγκρουέλ* (1532).
 - Ο **Τόμας Μουρ** (1478-1535) στο έργο του *Ουτοπία* (1516) οραματίστηκε μια ιδανική πολιτεία με ειρήνη, ισότητα και ανεκτικότητα.

■ Ο οικουμενικός άνθρωπος

- Οι ανθρωπιστές επιδιώκουν να διαμορφώσουν, με την κατάλληλη αγωγή, έναν **νέο τύπο ανθρώπου** με ψυχικά, πνευματικά και σωματικά χαρίσματα (**οικουμενικός άνθρωπος – homo universalis**). Ο οικουμενικός άνθρωπος καθορίζει ο ίδιος, με τη γνώση και τον αγώνα του, τη ζωή του.
- Την περίοδο αυτή (15ο-16ο αι.) ιδρύονται πολλά **σχολεία, κολέγια και πανεπιστήμια** που συμβάλλουν στη διάδοση των νέων ιδεών.
- Τα προγράμματα σπουδών των σχολείων και των πανεπιστημίων περιλαμβάνουν ένα **ευρύ φάσμα μαθημάτων**.

■ Η συμβολή των ελλήνων λογίων

- **Έλληνες λόγιοι**, πριν και κυρίως μετά την άλωση της Πόλης (1453), με την παρουσία τους στη Δύση:
 - Ενίσχυσαν τις **ανθρωπιστικές σπουδές**.
 - Πρόβαλαν τα **ελληνικά γράμματα** με τη διδασκαλία τους ή με τη συγγραφή βιβλίων.
 - Ενίσχυσαν το ενδιαφέρον για την **έκδοση αρχαίων κειμένων** και τη **συλλογή αρχαίων χειρογράφων** από βιβλιοθήκες και ηγεμόνες.
- Σημαντικοί Έλληνες λόγιοι της εποχής:
 - **Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων** (1355-1456)
 - **Βησσαρίων** (1403-1472), επίσκοπος Νικαίας

■ Η γέννηση του τυπωμένου βιβλίου και η διάδοση της Αναγέννησης και του Ανθρωπισμού

- Η Αναγέννηση και ο Ανθρωπισμός γρήγορα **επεκτάθηκαν** και στις άλλες χώρες της Ευρώπης, εκτός Ιταλίας.
- Παράγοντες που διευκόλυναν τη διάδοση των ιδεών της Αναγέννησης και του Ανθρωπισμού:
 - Η **οικονομική** ανάπτυξη της Ευρώπης.
 - Οι συχνές **μετακινήσεις** καλλιτεχνών και λογίων.
 - Η εφεύρεση της **τυπογραφίας**.
- Η τυπογραφία εφευρέθηκε περί το 1450 από τον **Ιωάννη Γουτεμβέργιο** από το Μάιντς της Γερμανίας. Διαδόθηκε ταχύτατα.
- Αν και τα τυπωμένα βιβλία ήταν φθηνότερα από τα χειρόγραφα και λιγότερο ογκώδη, ο **περισσότερος κόσμος παρέμενε αναλόγητος** και αμέτοχος στις εξελίξεις.

■ Γράμματα, Επιστήμη και Τέχνη την εποχή της Αναγέννησης

• Γράμματα και Επιστήμη

- Κατά τον 16ο αιώνα παρατηρείται λογοτεχνική ανανέωση με τη **χρήση των εθνικών γλωσσών** και τον **εμπλουτισμό** της θεματολογίας.
- **Σημαντικοί συγγραφείς** που συνέβαλαν στην ανανέωση αυτή:
 - **Μισέλ ντε Μονταίν** (Γάλλος, 1533-1592): *Δοκίμια*.
 - **Μιγκέλ ντε Θερβάντες** (Ισπανός, 1547-1616): *Δον Κιχώτης*.
 - **Ουίλιαμ Σαίξπηρ** (Άγγλος, 1564-1616): *Μάκβεθ, Άμλετ, Οθέλλος, Ρωμαίος και Ιουλιέτα* κ.ά.).
 - **Νικολό Μακιαβέλλι** (Ιταλός, 1469-1527): *Ηγεμόνας* (αναλύει την τακτική και τη συμπεριφορά του ηγεμόνα για την κατάκτηση της εξουσίας).
- **Σημαντικοί επιστήμονες** της Αναγέννησης:
 - **Νικόλαος Κοπέρνικος** (Πολωνός, 1473-1543), αστρονομία.
 - **Ιωάννης Κέπλερ** (Γερμανός, 1571-1630), αστρονομία.
 - **Γαλιλαίος** (Ιταλός, 1564-1642), αστρονομία.
 - **Θεόφραστος Παράκελσος** (Ελβετός, 1493-1551), ιατρική, φαρμακολογία.
 - **Αντρέ Βεσάλ** (Φλαμανδός, 1514-1564), ιατρική, ανατομία.
 - **Φραγκίσκος Βάκων** (Άγγλος, 1561-1626), φιλοσοφία (συνέδεσε την επιστήμη με τη φιλοσοφία).
- **Τέχνη**
- Η τέχνη της Αναγέννησης αποτυπώνει με τον καλύτερο τρόπο την ιδεολογία και το πνεύμα της περιόδου αυτής.

Αρχιτεκτονική

- Οι αρχιτέκτονες της Αναγέννησης **επηρεάζονται** από την αρχιτεκτονική της **κλασικής αρχαιότητας** ως προς τα αρχιτεκτονικά σχέδια, τη δόμηση και τη διακόσμηση των κτιρίων.

Γλυπτική

- Στη Γλυπτική είναι σαφείς οι **επιρροές από την αρχαιότητα**.
- Παρουσιάζονται γυμνά σώματα και αποδίδεται το μυϊκό σύστημα, όπως στα αρχαία ελληνορωμαϊκά αγάλματα, σε μια προσπάθεια των καλλιτεχνών να αναπαράσθουν την πραγματικότητα.

Ζωγραφική

- **Χαρακτηριστικά** της ζωγραφικής της Αναγέννησης:
 - Ως προς τα **θέματα**:
 - ❖ Απεικονίζεται το ανθρώπινο σώμα γυμνό.
 - ❖ Παρουσιάζονται **μύθοι** της αρχαιότητας παράλληλα με **θέματα θρησκευτικού περιεχομένου**.
 - Ως προς την **τεχνοτροπία**:
 - ❖ Εφαρμόζεται η **προοπτική**, δίνοντας την αίσθηση του βάθους.
 - ❖ Εφαρμόζεται και η τεχνική της **φωτοσκίασης**.
- Ο 15ος αι. (**κουατροσέντο**) θεωρείται ο προάγγελος της Αναγέννησης στην τέχνη.
- Στην τέχνη της εποχής αυτής διακρίνονται **επιρροές της γοθικής και της βυζαντινής τέχνης**.
- **Πρόδρομοι ζωγράφοι** της Αναγέννησης:
 - **Μποτιτσέλι** (1444-1510): *Αλληγορία της Άνοιξης* (1482), *Η Γέννηση της Αφροδίτης* (περ. 1485).
 - **Μπενότο Γκοτσόλι** (1420-1498): *Η πορεία των τριών μάγων*.
- Τον 16ο αι. οι ιδέες της Αναγέννησης απλώνονται σε όλη την Ευρώπη και διαμορφώνεται ένα **ενιαίο καλλιτεχνικό ρεύμα** με κοινά χαρακτηριστικά, δηλ. **η τέχνη της Αναγέννησης**.
- **Κυριότεροι καλλιτέχνες** της Αναγέννησης:
 - Στην Ιταλία:
 - ❖ **Λεονάρντο ντα Βίντσι** (1452-1519). Ενσαρκώνει τον καθολικό άνθρωπο καθώς ήταν και αρχιτέκτονας, μηχανικός και εφευρέτης. Εφαρμόζει την προοπτική (*Ευαγγελισμός*) και αργότερα την τεχνική της διαβάθμισης (*sfumato*). Σημαντικά έργα του: *Ο Μυστικός Δείπνος*, *Τζοκόντα*.
 - ❖ **Μιχαήλ Άγγελος** (1475-1564). Αρχηγός της Φλωρεντινής σχολής, ζωγράφος, γλύπτης, αρχιτέκτονας και ποιητής. Συνδυάζει χαρακτηριστικά της αρχαίας ελληνικής τέχνης και της τέχνης της εποχής του. Σημαντικά έργα του: Γλυπτικής: *Δαβίδ*, *Μωυσής*, *Η Αποκαθήλωση του Ιησού* (Πιετά). Ζωγραφικής: Η διακόσμηση της οροφής της Καπέλα Σιξτίνα (Βατικανό) με θέμα τη *Δευτέρα Παρουσία*.
 - ❖ **Ραφαήλ Σάντι** (1483-1520). Εκπρόσωπος της Ρωμαϊκής σχολής. Τονίζει στο έργο του το ανθρώπινο στοιχείο, την ευγένεια, το πνεύμα. Έργα του: *Μαντόνες* (εικόνες της Παναγίας), *Η Σχολή των Αθηνών*.
 - ❖ **Τιτσιάνο** (1477-1576). Εκπρόσωπος της Βενετικής σχολής. Προσέχει ιδιαίτερα το χρώμα, την κομψότητα, τη χάρη. Έργα του: *Οι τρεις ηλικίες του ανθρώπου*, *Η ανάληψη της Παρθένου*.
 - Στη Γερμανία:
 - ❖ **Άλμπρεχτ Ντύρερ** (1471-1528). Στα έργα του διακρίνονται τα χαρακτηριστικά της αναγεννησιακής τέχνης καθώς και άλλα σκοτεινά στοιχεία (δεισιδαιμονία, φόβος). Έργα του: *Αυτοπροσωπογραφία*, *Η αποκάλυψη*.

- Στις Κάτω Χώρες:
 - ❖ **Ιερώνυμος Μπος** (1450-1510). Έργα με φανταστικά και συμβολικά θέματα. Προάγγελος του υπερρεαλισμού. Έργα του: *Το κάρο με το χόρτο, Ο κήπος των ηδονών.*
 - ❖ **Πίτερ Μπρέγκελ** (1525-1569). Ζωγραφίζει σκηνές από την καθημερινή ζωή των ανθρώπων, με έμφαση στη λεπτομέρεια. Έργα του: *Οι ζητιάνοι, Οι κυνηγοί, Παιδικά παιχνίδια, Χωριάτικος γάμος.*

- Στην Ισπανία:
 - ❖ **Δομήνικος Θεοτοκόπουλος** (El Greco = Ο Έλληνας) (1545-1614). Στα έργα του διακρίνονται τα χαρακτηριστικά της Αναγέννησης αλλά και επιρροές από τη βυζαντινή τέχνη. Έργα του: *Η ταφή του κόμητος Οργκάθ, Το μαρτύριο του Αγίου Μαυρικίου, Τολέδο.*

- **Μουσική**
 - Παράλληλα με την εκκλησιαστική καλλιεργείται και η **λαϊκή** μουσική.
 - Η μουσική διαφοροποιείται από χώρα σε χώρα, ανάλογα με τις **τοπικές παραδόσεις και συνθήκες**.
 - Η **πολυφωνική** μουσική παρουσιάζει σημαντική ανάπτυξη.
 - Η **Ιταλία** έχει το προβάδισμα και στη Μουσική.
 - Προς το τέλος του 16ου αι. εμφανίζονται οι πρώτες μορφές **κονσέρτου** και **συμφωνίας**.

Ερωτήσεις

Βιβλίο, σελ. 119, ερωτήσεις 1, 2.

Επιπλέον:

1. Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της πνευματικής και καλλιτεχνικής κίνησης της Αναγέννησης;
2. Πώς συνέβαλαν οι Έλληνες λόγιοι στην ανάπτυξη των Γραμμάτων στην περίοδο της Αναγέννησης;
3. Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής της Αναγέννησης;
4. Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της ζωγραφικής της Αναγέννησης ως προς τα θέματα και τις τεχνικές;